

СССР идея «Казакши» не нашла широкой поддержки у населения казачьих регионов Российской Федерации и категорически отрицалась российскими властями.

Ключевые слова: «Вольное казачество», «Казакши», казаки–националисты, Дон, Кубань и Терек, Казачье национально–освободительное движение.

* * *

УДК 061.2(477.83–21)НТШ:39(477.85/.87)(081) «Гуцульщина»

Карпенко А. А.,
аспірант кафедри етнології, Львівський
національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), andriykarpenko91@ukr.net

Документи НТШ у Львові як джерело до дослідження історії публікації «Гуцульщини» Володимира Шухевича

Проаналізовано офіційні документи Наукового товариства імені Шевченка у Львові – протоколи засідань Загальних зборів товариства, його Виділу та секцій за 1890–ті – 1900–ті роки, стосовно наявності у них інформації про видання праці В. Шухевича «Гуцульщина». На основі опрацьованих матеріалів актуалізовано низку проблем, зокрема, чи праця В. Шухевича є монографією, корпусом польових етнографічних матеріалів чи їх поєднанням; щодо співвідношення українсько– та польськомовного видань «Гуцульщини» з погляду структури, повноти уміщеного матеріалу, дат публікації тощо.

Ключові слова: В. Шухевич, «Гуцульщина», Наукове товариство імені Шевченка у Львові, традиційна культура, етнографія, етнологія.

Однією з важливих ділянок української та загалом слов'янської етнології є карпатознавство, зокрема, дослідження традиційної культури етнографічних груп українців Карпат – бойків, лемків і гуцулів. Карпати з народознавчого погляду важливі тим, що є регіоном (поряд з Поліссям), де явища народної культури слов'ян збереглися якнайповніше. Зважаючи на це, вони цікавили народознавців від початків становлення науки про народ, й особливо – з кінця XIX ст.

Одним з найвідоміших українських карпатознавців, визнаним у світі експертом із традиційної культури гуцулів є Володимир Шухевич (1849–1915), автор уже класичної для українського народознавства п'ятитомної праці «Гуцульщина». За життя автора, ця праця витримала два видання – українськомовне [11; 12; 13; 14; 15] та польськомовне [21; 22; 23; 24], а наприкінці XX ст. була перевидана репринтним способом у Верховині [16; 17; 18; 19].

«Гуцульщині» В. Шухевича та загалом біографії ученого присвятили праці чимало дослідників, зокрема, найбільше – Петро Арсенич [6; 7; 8]. Було укладено також біобібліографічний покажчик В. Шухевича [9; 10]. Проте, можемо констатувати, що більшість публікацій про «Гуцульщину» є науково–популярними й повторюють одна одну. Тож відчувається потреба дослідження історії написання та публікації цієї праці, спираючись передусім на архівні матеріали.

У запропонованій розвідці ми спробуємо охарактеризувати офіційну документацію Наукового товариства імені Шевченка у Львові (далі – НТШ у Львові), а саме – протоколи засідань Загальних зборів товариства, його Виділу (Президії) і секцій, з погляду наявності у них інформації стосовно підготовки «Гуцульщини» В. Шухевича. Справа в тому, що головну працю свого життя В. Шухевич розпочав саме в НТШ у Львові – тодішній провідній науковій установі на українських землях. Він був членом Етнографічної комісії товариства, а деякий час – і його Виділу.

Документи, які нас цікавлять, є у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, а саме, у фондї 309 (Наукове товариство імені Шевченка

у Львові). Їхня інформативність є різною, проте саме на основі цих джерел можна відтворити усі перепитії, які супроводжували наприкінці XIX – на початку XX ст. видання «Гуцульщини».

Отже, В. Шухевич уперше представив галицьким інтелектуалам результати початків своєї праці над дослідженням традиційної культури гуцулів 30 березня 1898 р. Тоді, на засіданні Історично–філософської секції НТШ у Львові (на якому були присутні Михайло Грушевський, Олександр Колесса, Степан Томашівський, Осип Роздольський, Іван Франко, Михайло Павлик, Іван Кокорудз, Євген Озаркевич та ін.) В. Шухевич виголосив реферат «про Гуцулів – їх світогляд, – усе з народних уст» [5, арк. 19зв], який відобразив зміст першої частини запланованої ним праці «Гуцульщина». Відзначимо, що задекларована тема реферату була настільки цікавою, що М. Грушевський та Є. Озаркевич запросили на засідання секції своїх друзин [5, арк. 19зв].

31 травня 1899 р. на засіданні Історично–філософської секції НТШ у Львові В. Шухевич виголосив інформацію стосовно змісту наступної частини свого дослідження про гуцулів. Тоді ж члени секції ухвалили надрукувати цю працю у збірнику «Матеріали до українсько–руської етнології» («Етнол[огічному] Збірнику» [5, арк. 25]). У протоколі засідання секції наголошено й на тому, що дослідник готує «орієнтаційну мапу Гуцульщини» [5, арк. 25].

Відзначимо, що із самого початку становлення етнології як науки (з останньої третини XIX ст.) учені–народознавці великої ваги надавали картам (які відображали межі проживання народу чи певної його частини) та ілюстраціям (рисунок, світлинам, які дозволяли наочно продемонструвати антропологічні особливості представників етносу, а також характерні риси його традиційно–побутової культури), уміщеним у народознавчих працях. У контексті цього наголосимо, що наприкінці XIX ст. карт, які б відображали межі проживання тих чи інших етнографічних груп українців, зокрема, гуцулів, майже не було, а тому плани В. Шухевича хоча б орієнтовно окреслити етнографічну територію гуцулів мали значну наукову новизну, яка одразу привернула увагу членів НТШ у Львові (на жаль, в українському виданні згадану «орієнтаційну мапу Гуцульщини» так і не опублікувала, за що В. Шухевичу згодом робили чимало закидів). Виділ товариства (у складі М. Грушевського, І. Франка, В. Охримовича, М. Губчака, К. Паньківського, Ю. Січинського, В. Гнатюка, І. Верхратського та С. Громницького) 21 червня 1899 р. ухвалив посприяти В. Шухевичу у виготовленні світлин до його «Гуцульщини», виділивши на це 200 корон [2, арк. 100].

Загалом, НТШ у Львові сприйняло працю В. Шухевича над дослідженням про традиційну культуру гуцулів з великим ентузіазмом. 14 березня 1900 р. Виділ товариства ухвалив «призначити проф. Шухевичу кошта подорожей по Гуцульщині в висоті 200 корон» [2, арк. 107] (проте, зважаючи на специфіку бюрократичної процедури, їх мали заплавити досліднику лише після публікації другого тому «Гуцульщини» [2, арк. 107], згодом зменшивши суму до 100 корон і розбивши її виплату по 10 корон щомісяця [2, арк. 119, 129зв–130]).

Розуміючи, що без польових матеріалів В. Шухевич не зможе завершити свою працю, а експедиції є достатньо витратними, на спільному засіданні Історично–філософської і Філологічної секцій НТШ у Львові

23 червня 1900 р. М. Павлик представив рішення Етнографічної комісії стосовно виділення В. Шухевичу 100 корон (із коштів «сеймової субвенції») для організації експедиції на Гуцульщину [5, арк. 32]. Загалом, НТШ у Львові виділяло В. Шухевичу кошти на здійснення польових досліджень на теренах Гуцульщини декілька разів [1, арк. 31зв–32; 3, арк. 17]: «Проф. В. Шухевич побрав ріжними пасами (9/VIII 1900, 16/XI 1900, 1/VIII 1901, 31/XII 1902) разом 500 кор[он] субвенції з фондів Товариства на збирання матеріялів» [3, арк. 63зв]. Тому НТШ у Львові так обурили слова В. Шухевича, опубліковані в газеті «Słowo Polskie» (1903, №489) про те, що він здійснював експедиції власним коштом, ні від кого не отримавши матеріальної допомоги [3, арк. 63зв].

Пізніше, коли між В. Шухевичем і НТШ у Львові розпочались тривалі суперечки, він згадував, що «на самі екскурсії (польові експедиції. – А. К.) дістав отже лиш 300 кор[он], і з того звиж 200 кор[он] заплатив за фонограф» [1, арк. 31зв]. З цієї цитати цікавою є інформація стосовно фонографа: вона засвідчує намагання В. Шухевича бути в руслі новітніх на той час методів збору народознавчої інформації, й дозволяє поставити низку запитань для подальших досліджень: скільки аудіозаписів зробив під час мандрівок Гуцульщиною В. Шухевич? Від кого і якого змісту? Врешті–решт, яка їхня доля?

На засіданні Історично–філософської секції НТШ у Львові 7 листопада 1900 р. В. Шухевич зreferував другий том «Гуцульщини». Члени секції ухвалили опублікувати його як один з томів «Матеріялів до українсько–руської етнології», доручивши перед публікацією прорцензувати працю відомому філологу та народознавцю Олександр Колесі [5, арк. 32зв]. Учений представив свою оцінку другого тому «Гуцульщини» на засіданні Історично–філософської секції НТШ у Львові 5 грудня 1900 р., зазначивши, що «признає її вправні відповідною до друку в III т. Матеріялів до укр[аїнської]–рус[ької] етнології» [5, арк. 33]. Члени секції підтримали рішення стосовно публікації праці [5, арк. 33]. (Як уже зазначалося, другим том «Гуцульщини» опублікували із запізненням – у четвертому томі згаданого збірника НТШ у Львові).

Том мав бути добре проілюстрований (товариство виділило на рисунки та світліни до нього 600 корон [5, арк. 32зв], проте згодом змушене було зменшити цю суму до 300 корон [2, арк. 119]. До слова, вартість фотопластин («клішів») до третього тому «Гуцульщини» була близько 125 корон [2, арк. 134]). Фотопластини для «Гуцульщини» НТШ у Львові замовляло у фотоательє відомого австрійського фотографа Едварда Тшемеського [2, арк. 134, 138]. Цей фотограф, ательє якого було на вул. 3 Мая, 7 (нині – вул. Січових Стрільців), був призером багатьох виставок у Лондоні, Відні, Львові, блискучим майстром салонного портрету, автором перших ілюстрованих поштівок з видами Львова [20]. Отже, до ілюстративного матеріалу до «Гуцульщини» (як і до решти своїх видань) НТШ у Львові ставилося надзвичайно відповідально. Наприклад, таблиці писанок до четвертого тому «Гуцульщини» замовили в Празі (вони коштували 400 корон) [3, арк. 54]. Згодом В. Шухевич позичав фотопластини, зроблені до його праці, навіть Віденському народознавчому товариству [3, арк. 63зв] («на просьбу д–ра Габерляндта» [1, арк. 31зв]). Проте в 1903–1905 рр. фотопластини для ілюстрування «Гуцульщини» стали предметом суперечок між НТШ у Львові та В. Шухевичем: дослідник зазначав, що частина

з них є власністю товариства, а частина – Музею імені Дідушицьких у Львові. Натомість члени НТШ у Львові, розглянувши цю проблему на спеціальному засіданні в листопаді 1905 р., зазначили, що «з виїмкою кількох клішів, вичисленне покож у листі у Шухевича, як чужі, всі інші зроблені коштом Товариства, тому подане д. Шухевича ділити ся ними з музеєм Дзядушицького, цілком неоправдане» [3, арк. 72].

У документах НТШ у Львові часто зустрічається інформація, яка вносить певну плутанину стосовно томів / частин «Гуцульщини». Зокрема, на засіданні Історично–філософської секції 5 червня 1901 р. В. Шухевич повідомив, що «2–га частина I тома «Гуцульщини» вийшла вже. Він також зreferував 1–шу частину II тому, де описані обряди і звичаї звязані з індивідуальним житем Гуцулів, а се: родини, весіля, співи й танці та похорони. 2–га част[ина] II т. міститиме календар, космогонію й демонологію. Друкувати ухвалено таки сього року, коли д. Вовк на се згодить ся. Рішено віднести ся у тій справі до редактора» [5, арк. 35].

Як бачимо з цієї цитати, «Гуцульщина» В. Шухевича повинна була мати два томи: перший з двох частин мав охоплювати загальні відомості про край, господарські заняття та матеріальну культуру його населення, а другий (також з двох або ж трьох частин) – про духовну культуру гуцулів. (Деяке непорозуміння в те, чи «Гуцульщину» ділити на томи чи частини внесла публікація її польськомовного видання: на відміну від україномовного, в якому працю поділено на частини, у ньому – на томи). В документах НТШ у Львові є інформація про те, що «... сам проф. Шухевич, маючи в руках лише сирі матеріяли та деякі готові части, міркував зразу, що цілість вмістить ся в двох томах, і се певно й було можливе, якби він у часі друкування праці не був розширив її вміщуваням великої маси сирого матеріялу» [3, арк. 62].

У червні 1903 р. Етнографічна комісія вирішила заслухати наступний том «Гуцульщини» В. Шухевича як реферат на спільному засіданні Історично–філософської та Філологічної секцій: «На історичну секцію була предложена праця д. Шухевича так, як попередні части «Гуцульщини» і як предлагануть ся взагалі всі різвідки й матеріяли з етнології, історії побуту, матеріальної культури й описи сучасної» [3, арк. 29зв]. Стосовно того, чому реферат В. Шухевича винесли на розгляд ще й Філологічної секції, маємо лише певні припущення: 1) четвертий том «Гуцульщини» стосувався й фольклорного матеріалу; 2) члени Історично–філософської секції НТШ у Львові мали з В. Шухевичем непорозуміння, а тому потрібен був неупереджений погляд сторонніх осіб, наприклад, членів іншої секції (скоріше за все, виступ на спільному засіданні обох секцій ініціював сам В. Шухевич, сподіваючись на більшу підтримку). Засідання відбулося 29 червня 1903 р. за участі М. Грушевського, С. Томашівського, І. Франка, В. Гнатюка, М. Павлика, І. Кокорудза, К. Студинського та запрошених гостей. В. Шухевич зreferував четвертий том «Гуцульщини», присвячений календарній обрядовості, космогонічним та демонологічним уявленням гуцулів, а також зазначив, що останній том його праці має містити зразки усної народної творчості («казки, легенди й інші фольклорний матеріял» [5, арк. 52зв]) цієї етнографічної групи українців.

М. Грушевський висловив пропозицію, щоб просити Виділ НТШ у Львові опублікувати решту матеріалів «Гуцульщини» В. Шухевича однією книжкою, яка мала б вийти друком 1904 р. Цю пропозицію схвалили. Літературну редакцію тексту доручили М. Павлику [5, арк. 52 зв]. Так, на засіданні Виділу 22 липня 1903 р. йшлося, що «Голова Товариства подав Виділові до відомости, що історична й фільологічна секція висловили бажання, аби решта праці д. Шухевича, «Гуцульщина», появилася в одному томі. Виділ згодився з сею пропозицією з тим, що праця може мати найбільше 25–30 аркушів друку» [3, арк. 31 зв]. (До слова, у 1904 р. у «Матеріалах до українсько-руської етнології» вийшов друком лише четвертий том «Гуцульщини», присвячений народному календарю, натомість п'ятий том побачив світ лише 1908 р.).

Не можна оминати увагою тогочасної репліки В. Гнатюка стосовно публікації четвертого тому «Гуцульщини». Цей відомий народознавець зауважував, що, готуючи том про календарну обрядовість гуцулів, В. Шухевич повинен зробити науковий апарат до текстів календарної поезії зимового циклу («Колядки проф. Шухевича видати з порівняним апаратом» [5, арк. 52 зв]). Якщо ж він відмовиться це зробити, то колядки необхідно опублікувати в окремій збірці, яку в той час готувало НТШ у Львові («Колядки [...] вилучити з «Гуцульщини» і влучити до окремого корпусу колядок, який приготується» [5, арк. 52 зв]).

Ще у 1902 р. вийшли перший і другий томи польськомовного видання «Гуцульщини», які тематично відразу охопили три частини україномовного видання (його третя частина вийшла саме в 1902 р.). Ще влітку 1901 р. члени Історично-філософської секції НТШ у Львові прихильно поставились до прохання В. Шухевича стосовно дозволу опублікувати польський переклад «Гуцульщини» («Прихилився те-ж до прошення автора за дозвіл польського перекладу» [5, арк. 35]). Проте згодом польськомовний варіант праці став одним з «яблук розбрату» між В. Шухевичем та НТШ у Львові. Найбільш гостро це питання постало в 1904 р., коли майже одночасно було опубліковано четвертий том україномовного видання «Гуцульщини» та третій том її польськомовного видання, які тематично збігалися.

Тож у 1904–1905 рр. між В. Шухевичем й НТШ у Львові тривала гостра суперечка, формальним приводом для якої стали претензії автора «Гуцульщини» стосовно отриманих ним від товариства замалих гонорарів за свою працю. Найбільше членів НТШ у Львові обурило те, що В. Шухевич почав «домагатися скликання мирового суду, обертався до намісництва і спричинив навіть приватно передачу звіттам Виділові загрозу, що несповнення жадань проф. В. Шухевича грозить Товариству уділенням упімнення, а навіть розв'язанем (підкреслено в документі. – А. К.)» [3, арк. 64]. Для розгляду «справи В. Шухевича» було створено навіть спеціальну комісію у складі К. Студинського, М. Мочульського та І. Франка [3, арк. 64], а згодом ще одну – в складі В. Білецького, С. Громницького та В. Кобринського [1, арк. 33 зв]. Проте для нас важлива не так сама суперечка (опис перебігу якої, добре висвітлений у протоколах Загальних зборах та Виділу НТШ у Львові за 1905 р., відображає певні риси характеру В. Шухевича), як висловлена обома сторонами під час цієї дискусії інформація про «Гуцульщину».

Так, зокрема, 29 березня 1905 р. на засіданні Виділу товариства І. Франко зачитав висновок комісії, яка

розглядала «справу В. Шухевича». У ньому, зокрема, йшлося: «Перший том «Гуцульщини» проф. В. Шухевича вийшов у р. 1899 і був виданий без ніяких спеціальних зобов'язань з боку Товариства і на таких самих, ustalених у Товаристві звичаєвих нормах що до гонорара, як інші праці, друковані в «Матеріалах до укр[аїнсько-]р[уської] етнології», себто по 20 кор[он] гонорара за аркуш друку з додатком 10 кор[он] за редакцію і 3 кор[они] за одну коректу. Проф. В. Шухевич, чуючи себе покривдженим такою нормою, відкликався до фільологічної секції, яка орекла, що праця проф. В. Шухевича не матеріал, але наукова розвідка (очевидно ся ухвала має підставою лише перший том «Гуцульщини», одинокий, який тоді секція мала в руках, і не може відносити ся до дальших томів, де обік розвідки містять ся також зовсім сирі матеріали). Наслідком сього Виділ ухвалив дня 19/VI 1901 р. усі статі, друковані в «Матеріалах до укр[аїнсько-]р[уської] етнології» гонорувати по отсій висшій нормі: 30 кор[он] за аркуш друку, крім редакції й коректи. Очевидно, що ся висша норма відносити ся лише до дальших томів «Гуцульщини»» [3, арк. 61 зв].

Питання, як оцінити «Гуцульщину» В. Шухевича – як наукову працю, як матеріали, чи як їхнє поєднання тоді постало дуже гостро. Його можна підняти й нині. Адже багато сучасних дослідників окреслюють «Гуцульщину» В. Шухевича як монографію (а це, вочевидь, не правильно). Адже, як ми знаємо, праця має більш описовий, джерельний характер, а порівняння і теоретичні узагальнення, необхідні для монографії, у ній практично відсутні (хоча нині це не применшує, а, можливо, навіть і збільшує актуальність «Гуцульщини» – наявні у ній відомості про традиційну культуру населення краю є чудовим порівняльним матеріалом під час дослідження багатьох тем).

Ще 26 вересня 1902 р. Виділ НТШ у Львові ухвалив стосовно «справи В. Шухевича» таке: «...признаєть ся йому по 40 корон від аркуша за наукову частину праці, а решту буде платити ся як матеріал. Що має бути науковою частиною, то рішить секція» [2, арк. 131]. Отже, члени Виділу товариства схильні були трактувати «Гуцульщину» двоюко: частково як наукову працю, а частково – як збірку етнографічних матеріалів. Особливо на етнографічний характер праці В. Шухевича (з наголосом на її четвертому томі) звертав увагу В. Гнатюк [3, арк. 55]. Комісія в складі К. Студинського, М. Мочульського та І. Франка, докладно проаналізувавши в 1905 р. текст чотирьох томів «Гуцульщини», зробила співвідношення у праці наукового тексту та «сирого матеріалу»:

перший том – 144 сторінки, з них 38 сторінок ілюстрацій (цей том майже весь комісія зарахувала до «наукового тексту»);

другий том – 174 сторінки, з них – 112 сторінок наукового тексту, 52 сторінки ілюстрацій і 10 сторінок «сирого етнографічного матеріалу»;

третій том – 255 сторінок, з них 56 сторінок наукового тексту, 10 сторінок ілюстрацій і 189 сторінок «сирих матеріалів»;

четвертий том – 271 сторінка, з них 157 сторінок наукового тексту, 14 сторінок ілюстрацій і 100 сторінок «сирих матеріалів» [3, арк. 63].

Реакція В. Шухевича на ці рефлексії комісії стосовно «Гуцульщини» були такою: «Що до поділу його праці на статі й матеріали й їх ремунерования, мусить заявити, що в

дотичній ухвалі Виділу говорить ся загалом про статі, він думав отже, що Виділ називає всьо статями. Коли одначе робить ся ріжницю між статями й матеріялом і закидуєть ся йому, що в «Гуцульщині» головно матеріяли, то він має право сказати, що всьо друковане Товариством – се матеріяли» [1, арк. 31зв].

Олії у вогонь підлила дискусія стосовного польськомовного видання «Гуцульщини», яка розпочалась у 1903 р. Зокрема, 9 грудня того року Виділ НТШ у Львові ухвалив звернутися до керівництва Музею імені Дідушицьких «в справі польського видання «Гуцульщини» В. Шухевича» [3, арк. 36зв].

Члени Етнографічної комісії вказували, що В. Шухевич, публікуючи першу частину «Гуцульщини» у «Матеріалах до українсько-руської етнології», зазначив, що планує опублікувати «Гуцульщину» й польською мовою, проте не вказав, коли саме буде здійснено цю публікацію («Коли се наступить, ані не узискав на таку публікацію дозволу фіольсофічно-історичної, чи фіольольогічної секції» [3, арк. 62]). Суть проблеми публікації україно- та польськомовного видань «Гуцульщини» добре окреслена у звіті комісії в складі К. Студинського, М. Мочульського та І. Франка:

«Тільки при четвертім томі заквестіоновано половину гонорара, коли друга часть польського перекладу вийшла майже рівночасно з IV томом руського тексту. З уст самого проф. В. Шухевича дізнала ся комісія, що польське видання його праці містить у собі весь руський текст і надто ще деякі нові додатки в текстї та нові ілюстрації, яких нема в руськом текстї (підкреслено в документї – А. К.). Супроти сього комісія не вдала ся в підняте д. В. Гнатюком питання, чи і на скілько друга часть польського видання вийшла швидше, чи пізнійше від IV тому руського. Зазначаючи, що спірна ріжниця виносить усього кілька день, комісія зупиняєть ся на тім, що оба видання в своїх кінцевих частях вийшли майже рівночасно. Далеко важнійшим видаєть ся для комісії власне сконстатований із слів самого проф. В. Шухевича факт, що польське видання повнійше і багатше змістом від руського. Се ж значить, що руське видання з наукового погляду не має ніякої вартости (підкреслено в документї. – А. К.), бож ніхто з учених, користуючи ся працею д. Шухевича, не буде вживати скупійшого видання, але мусить мати в руках повне польське видане. [...] Рівночасне видання польського тексту «Гуцульщини» з руським і зроблення польського тексту повнійшим від руського, а при тім промовчання, що більша часть клішів укритих у польськїм виданю власність Наук[ового] Тов[ариства] ім. Шевченка комісія мусить назвати некоректним і нельояльним супроти Товариства, бо може нанести його науковому престїжови поважну шкоду» [3, арк. 62зв, 64];

«Др. К. Студинський поясняє далі, що д. Шухевич зазначив в правді, в польськїм виданю «Гуцульщини», що вона вийшла по руськї, але не зазначив, що вона вийшла по польськї в перекладі. [...] Др. К. Студинський відповідає д. Шухевичеві іменем комісії. Що в польськїм виданю більше тексту, ніж в руськїм, се потвердив д. Шухевич перед комісією на відповідне питанє. Через те, як і через більше число клішів і мапки у польськїм виданю, останне депреціонує вартість руського видання. [...] Так само констатує згідно з виводами комісії, що оба тексти, польськїй і руськїй (IV т.), появили ся майже рівночасно» [1, арк. 30, 31зв–32].

У цьому контексті зазначимо: ще 3 липня 1901 р., з огляду на випадки публікації членами НТШ у Львові перекладів своїх праць, надрукованих у виданнях товариства, в іншомовних виданнях, Виділ НТШ у Львові ухвалив, «що таке публіковане, вменшуючи вартість видань Товариства, може деколи наразити Товариство на докір, що воно друкує в своїх виданнях переклади, а не оригінальні праці. Оттим то рівночасне публіковане таких праць може dokonувати ся лише за дозволом відповідної секції, і за праці друковані рівночасно в иньшій мові платить ся лише половину гонорара» [3, арк. 61зв] (переклади праць, опубліковані у виданнях НТШ у Львові, можна було друкувати в іншомовних виданнях лише після трьох років з дня їхньої першої публікації [1, арк. 30зв]).

В. Шухевич відповів на зауваження комісії стосовно польськомовного видання «Гуцульщини» так: «Що руський оригінал видано Наук[овим] Тов[ариством] ім. Шевченка, се зазначить він у передмові до IV польського тому. [...] Що до більшого числа ілюстрацій у польськїм виданю, то розходиться тут ледви о 2–3 кліші, які помістив на спеціальне домаганє пок[ійного] Дідушицького. А що до збільшеня тексту в польськїм виданю, то він зложить зараз 500 кор[он] на публичну ціль, коли хто докаже, що того тексту є в польськїм виданю бодай дві сторони більше. Воно виглядає більше, бо має більший друк. [...] Польське виданє т. III не надруковано ся швидше від руського т. IV, на що він даєть докази; а за те він не відповідає, що Товариство се виданє випустило так пізно. Що до ухвали друкування перекладів найменше по 3 роках, то на скілько він собі пригадує, др. С. Дністрянський запевнював його, що воно не може відносити ся до «Гуцульщини», яка почала друкувати ся ще перед ухвалою. Що він не зазначував у польськїм виданю, які кліші є власністю Товариства, то так само не зазначував у руськїм виданю, які кліші є власністю музею ім. Дідушицьких; вираз «власність» під клішами відносить ся до предмету, а не до клішів. На мапку не брав ніяких 70 корон і коли б який слід був, що він їх узяв, він готов тих 70 корон звернути, а що мапки нема в руськїм виданю, він тому не винен, лише Товариство, яке не хотіло дати на неї наклад» [1, арк. 31–31зв].

Цікаво, згодом В. Шухевич намагався налагодити відносини з НТШ у Львові. Так, у 1906 р. він звернувся до товариства з пропозицією надрукувати в співпраці з ним п'ятий том «Гуцульщини». Проте Виділ товариства у складі М. Грушевського, І. Франка, Є. Бурчинського, В. Гнатюка, К. Паньківського, Й. Рондака, М. Мочульського, І. Ясеницького та Д. Лукіяновича на засіданні 11 квітня 1906 р. одноголосно ухвалив «відповісти д. Володимирови Шухевичови на його лист у справі друку V частини його «Гуцульщини», що Виділ не може її друкувати на пропозиціях ним умовах» [3, арк. 76зв].

У відповідь на лист В. Шухевича 1907 р. НТШ у Львові від 23 жовтня 1907 р. йдеться: «а) Виділ стоїть на тім, що він (В. Шухевич. – А. К.) повинен у передмові до V т. «Гуцульщини» згадати про підмоги на етнографічні екскурсії; б) що Виділ не приймає від нього фонографа, бо не потрібує його; в) що в передмові до польського видання повинен згадати про підмоги, кліші товариства і про те, котре видання оригінальне, а котре переклад; г) що Виділ не набуде 100 прим[ірників] V т. «Гуцульщини»» [3, арк. 95зв].

Відносини між НТШ у Львові та В. Шухевичем почали налагоджуватись лише після зміни його керівництва

у 1913 р. Зокрема, 4 лютого 1914 р. Виділ Товариства у складі С. Томашівського, Д. Левицького, Б. Барвінського, Ю. Мудрака, І. Франка, С. Рудницького, В. Щурата, Ф. Колесси, Л. Залізняка та І. Кривецького ухвалив віддати В. Шухевичу «збірку рисунків вишивок з Жабля, зладжену д. Андрусевичом, до оцінки» [4, арк. 55]. Тобто галицькі інтелектуали й надалі вважали В. Шухевича провідним експертом з традиційної культури гуцулів.

Насамкінець зазначимо, що НТШ у Львові часто надсилало «Гуцульщину» В. Шухевича в обмін на інші книги чи в дарунок. Наприклад, у 1904 р. їй надіслали пароху с. Хишевичів (нині Городоцького р-ну Львівської обл.) о. Степану Онишкевичу «в заміну за даровані ним книжки для бібліотеки» [3, арк. 47зв]. У квітні 1910 р. Виділ НТШ у Львові ухвалив «відступити Т[овариств] ву техніків Основа у Львові «Гуцульщину» Шухевича за 1/3 часть ціни» [3, арк. 126зв], а в листопаді 1913 р. – «відступити даром 3–4 томи «Гуцульщини» В. Шухевича для Klub'u Architektů в Празі» [4, арк. 36зв].

Отже, на основі викладеної інформації можна зробити такі висновки.

Офіційна документація НТШ у Львові – протоколи засідань Загальних зборів товариства, його Виділу та секцій за 1890–ті–1900–ті роки є важливим джерелом для дослідження історії публікації праці В. Шухевича «Гуцульщина», позаяк її чотири томи надруковано у збірнику товариства «Матеріали до українсько-руської етнології». Зазначені документи дозволяють зрозуміти й те, чому п'ятий том україномовного видання «Гуцульщини» вийшов поза НТШ у Львові – через суперечку між товариством і В. Шухевичем.

Охарактеризовані документи дозволяють поставити низку важливих проблем, пов'язаних з «Гуцульщиною» В. Шухевича, на які попередні дослідники звертали недостатньо уваги: чи вважати «Гуцульщину» монографією, чи лише корпусом етнографічних матеріалів; як співвідносяться україномовне та польськомовне видання праці, і якщо польськомовне є повнішим, чому репринтне перевидання «Гуцульщини» зроблено з україномовного видання. Ці та інші питання (зокрема, стосовно структури томів / частин україномовного видання праці) ще потребують скрупульозного дослідження джерельних матеріалів.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф.309. – Оп.1. – Спр.31 (Протоколи загальних зборів, 1903–1940). – 96 арк.
2. Там само. – Спр.33 (Книга протоколів засідань президії, 1893–1902). – 147 арк.
3. Там само. – Спр.34 (Протоколи засідань членів правління, 1902–1912 рр.). – 151 арк.
4. Там само. – Спр.35 (Книга протоколів засідань президії, 1912–1936 рр.). – 309 арк.
5. Там само. – Спр.42 (Протоколи засідань історично-філософської секції, 1893–1915 рр.). – 141 арк.
6. Арсенич П. Володимир Шухевич (1849–1915): життя і культурно-громадська та етнографічна діяльність: до 150-річчя від дня народження / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 86 с.
7. Арсенич П. Етнографічна і культурно-освітня діяльність Володимира Шухевича / Петро Арсенич // Народна творчість та етнографія. – 2004. – №3. – С.15–23.
8. Арсенич П. Збірка Володимира Шухевича «Гуцульщина» в оцінці українських та зарубіжних вчених / Петро Арсенич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2004/N6/Art04.htm>.

9. Володимир Шухевич: Біобібліографічний покажчик: у 2 ч. Ч.1 / уклад.: М. Гордій, Б. Геляс; наук. ред.: Р. Кирчів, Б. Якимович; бібліогр. ред. Г. Домбровська. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 204 с.

10. Володимир Шухевич: Біобібліографічний покажчик: у 2 ч. Ч.2 / уклад.: М. Гордій, Б. Геляс; вступ. ст. Р. Кирчів. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 230 с.

11. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Ч.1. – Львів: НТШ у Львові, 1899. – 144 с. – (Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. II).

12. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Ч.2. – Львів: НТШ у Львові, 1901. – С.145–320. – (Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. IV).

13. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Ч.3. – Львів: НТШ у Львові, 1902. – 257 с. – (Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. V).

14. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Ч.4. – Львів: НТШ у Львові, 1904. – 272 с. – (Матеріали до українсько-руської етнології. – Т. VII).

15. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. – Ч.5. – Львів: Загальна Друкарня, 1908. – 300 с.

16. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1997. – Ч.1–2 / перед. слово Д. Ватаманюка; вст. слово П. Арсенича; післямова Т. Опарика. – 350 с.

17. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1999. – Ч.3 / передм. Д. Ватаманюка; вст. слово В. Коржука. – 272 с.

18. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1999. – Ч.4 / передм. Д. Ватаманюка; доп. до четвертої частини / П. Шекерик-Доників, І. В. Гордійчук, В. Зеленчук та ін. – 304 с.

19. Шухевич В. Гуцульщина: у 5 ч. / В. Шухевич. – 2-е вид., [репринт.]. – Верховина: Журнал «Гуцульщина», 2000. – Ч.5 / передм. Д. Ватаманюка; вст. слово П. Арсенича; післямова П. Арсенича; заключне слово П. Шкрібляка. – 334 с.

20. Dawna fotografia lwowska 1839–1939 / red. A. Żakowicz. – Lwów: Centrum Europy, 2004.

21. Szuchiewicz W. Huculszczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1902. – Т. I. – 430 s.

22. Szuchiewicz W. Huculszczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1902. – Т. II. – 280 s.

23. Szuchiewicz W. Huculszczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1904. – Т. III. – 304 s.

24. Szuchiewicz W. Huculszczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1908. – Т. IV. – 372 s.

References

1. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukraїny u m. L'vovi. – F.309. – Op.1. – Spr.31 (Protokoly zagal'nyh zboriv, 1903–1940). – 96 ark.
2. Tam samo. – Spr.33 (Knyga protokoliv zasidan' prezydii', 1893–1902). – 147 ark.
3. Tam samo. – Spr.34 (Protokoly zasidan' chleniv pravlinnja, 1902–1912 rr.). – 151 ark.
4. Tam samo. – Spr.35 (Knyga protokoliv zasidan' prezydii', 1912–1936 rr.). – 309 ark.
5. Tam samo. – Spr.42 (Protokoly zasidan' istorychno-filosofs'koi' sekcii', 1893–1915 rr.). – 141 ark.
6. Arsenych P. Volodymyr Shuhevych (1849–1915): zhyttja i kul'turno-gromads'ka ta etnografichna dijalnist': do 150-richchja vid dnja narodzhennja / Petro Arsenych. – Ivano-Frankivs'k: Nova Zorja, 1999. – 86 s.
7. Arsenych P. Etnografichna i kul'turno-osvitnja dijalnist' Volodymyra Shuhevycha / Petro Arsenych // Narodna tvorchist' ta etnografija. – 2004. – №3. – S.15–23.
8. Arsenych P. Zbirka Volodymyra Shuhevycha «Gucul'shhyina» v ocinci ukrai'ns'kyh ta zarubizhnyh vchenyh / Petro Arsenych [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2004/N6/Art04.htm>.
9. Volodymyr Shuhevych: Biobibliografichnyj pokazhchyk: u 2 ch. Ch.1 / uklad.: M. Gordij, B. Geljas; nauk. red.: R. Kyrchiv, B. Jakymovych; bibliogr. red. G. Dombrov's'ka. – L'viv: Vyd. centr LNU im. Ivana Franka, 2004. – 204 s.

10. Volodymyr Shuhevych: Biobibliografichnyj pokazhchyk: u 2 ch. Ch.2 / uklad.: M. Gordij, B. Geljas; vstup. st. R. Kyrchiva. – L'viv: Vyd. centr LNU im. Ivana Franka, 2004. – 230 s.
11. Shuhevych V. Gucul'shhyna / Volodymyr Shuhevych. – Ch.1. – L'viv: NTSh u L'vovi, 1899. – 144 s. – (Materyjaly do ukrai'ns'ko-rus'koi' etnol'og'ii'. – T. II).
12. Shuhevych V. Gucul'shhyna / Volodymyr Shuhevych. – Ch.2. – L'viv: NTSh u L'vovi, 1901. – S.145–320. – (Materyjaly do ukrai'ns'ko-rus'koi' etnol'og'ii'. – T. IV).
13. Shuhevych V. Gucul'shhyna / Volodymyr Shuhevych. – Ch.3. – L'viv: NTSh u L'vovi, 1902. – 257 s. – (Materyjaly do ukrai'ns'ko-rus'koi' etnol'og'ii'. – T. V).
14. Shuhevych V. Gucul'shhyna / Volodymyr Shuhevych. – Ch.4. – L'viv: NTSh u L'vovi, 1904. – 272 s. – (Materyjaly do ukrai'ns'ko-rus'koi' etnol'og'ii'. – T. VII).
15. Shuhevych V. Gucul'shhyna / Volodymyr Shuhevych. – Ch.5. – L'viv: Zagal'na Drukarnja, 1908. – 300 s.
16. Shuhevych V. Gucul'shhyna: u 5 ch. / V. Shuhevych. – 2-e vyd., [reprint.]. – Verhovyna: Zhurnal «Gucul'shhyna», 1997. – Ch.1–2 / pered. slovo D. Vatamanjuka; vst. slovo P. Arsenycha; pisljaslovo T. Oparjuka. – 350 s.
17. Shuhevych V. Gucul'shhyna: u 5 ch. / V. Shuhevych. – 2-e vyd., [reprint.]. – Verhovyna: Zhurnal «Gucul'shhyna», 1999. – Ch.3 / peredm. D. Vatamanjuka; vst. slovo V. Korzhuka. – 272 s.
18. Shuhevych V. Gucul'shhyna: u 5 ch. / V. Shuhevych. – 2-e vyd., [reprint.]. – Verhovyna: Zhurnal «Gucul'shhyna», 1999. – Ch.4 / peredm. D. Vatamanjuka; dop. do chetvertoi' chastyny / P. Shekeryk–Donykiv, I. V. Gordijchuk, V. Zelenchuk ta in. – 304 s.
19. Shuhevych V. Gucul'shhyna: u 5 ch. / V. Shuhevych. – 2-e vyd., [reprint.]. – Verhovyna: Zhurnal «Gucul'shhyna», 2000. – Ch.5 / peredm. D. Vatamanjuka; vst. slovo P. Arsenycha; pisljamova P. Arsenycha; zakljuchne slovo P. Shkribljaka. – 334 s.
20. Dawna fotografia lwowska 1839–1939 / red. A. Żakowicz. – Lwów: Centrum Europy, 2004.
21. Szuchiewicz W. Huculsczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1902. – T. I. – 430 s.
22. Szuchiewicz W. Huculsczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1902. – T. II. – 280 s.
23. Szuchiewicz W. Huculsczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1904. – T. III. – 304 s.
24. Szuchiewicz W. Huculsczyzna / Włodzimierz Szuchiewicz. – Lwów: Nakładem Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie, 1908. – T. IV. – 372 s.

Karpenko A. A., a postgraduate of Ethnology Department, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), andriykarpenko91@ukr.net

The Shevchenko Scientific Society's documents in Lviv as the source of investigation of history of Volodymyr Shukhevych's publication «Hutsulshchyna»

The official documents of Shevchenko Scientific Society in Lviv – minutes of sessions of society's General meetings, its departments and sections from 1890 till 1900, concerning the availability of information about V. Shukhevych's publication «Hutsulshchyna» have been analysed in the article. The variety of issues have been actualized on the basis of processed materials namely is the Shukhevych's work a monography, field research's collection of ethnographic materials or their combination; correlation between Ukrainian and Polish languages editions of «Hutsulshchyna» from the point of view of structure, completeness of inserted material, dates of publications etc.

Keywords: V. Shukhevych, «Hutsulshchyna», Shevchenko Scientific Society in Lviv, traditional culture, ethnography, ethnology.

Karpenko A. A., аспірант кафедри етнології, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), andriykarpenko91@ukr.net

Документи НОШ во Львові як джерело к дослідженню історії публікації «Гуцульщина» Володимира Шухевича

Проанализированы официальные документы Научного общества имени Шевченко во Львове – протоколы заседаний Общего собрания общества, его Президиум и секций на протяжении 1890–х – 1900–х годов, с акцентом на наличии в них информации об издании труда В. Шухевича «Гуцульщина». На основе обработанных материалов актуализирован ряд проблем, в частности: труд В. Шухевича является монографией, корпусом полевых этнографических материалов или их сочетанием?; о соотношении украинско– и польскоязычного изданий «Гуцульщина» с точки зрения структуры, полноты материала, дат публикации и т.п.

Ключевые слова: В. Шухевич, «Гуцульщина», Научное общество имени Шевченко во Львове, традиционная культура, этнография, этнология.

УДК 94(477.63)«1943/1944»

Терновський А. М.,
аспірант, викладач соціально–гуманітарних
дисциплін, Машинобудівний коледж
Дніпропетровського національного університету
ім. Олеса Гончара (Україна, Дніпро),
knyazfylhtq@gmail.com

ВИНИЩУВАЛЬНІ БАТАЛЬЙОНИ НА ДНІПРОПЕТРОВЩИНІ (ОСІНЬ 1943 – ЗИМА 1944 РОКІВ)

Розглянуто відновлення діяльності та робота винищувальних батальйонів Дніпропетровщини періоду вигнання нацистських окупантів з території області (осінь–зима 1943–1944 років). Досліджено процес організації батальйонів та принципи комплектування особового складу. Здійснено аналіз соціальної бази винищувальних батальйонів після вигнання окупантів з території області. Надано оцінку ролі комуністичної партії та Наркомату внутрішніх справ та їх вплив на діяльність винищувальних батальйонів.

Здійснено аналіз результатів роботи винищувальних батальйонів Дніпропетровщини. Показано внесок батальйонів зі стабілізації та налагодження мирного життя у регіоні.

Ключові слова: винищувальні батальйони, Дніпропетровщина, НКВС, КП(б)У, оперативна діяльність, тил.

Роль регулярних частин РСЧА доволі достатньо висвітлена у літературі, тоді як діяльності парамілітарних формувань приділено менше уваги істориків. На цей час проблематикою винищувальних батальйонів займалися як радянські [1; 2], так і українські дослідники [3; 10; 11; 12; 13], але регіональний аспект, ще залишається слабо вивчений, чим зумовлена актуальність дослідження.

Завданням роботи є вивчення процесу створення, соціальна база та результати роботи винищувальних батальйонів Дніпропетровщини періоду вигнання нацистських окупантів з території області осінь–зима 1943–1944 рр.

Винищувальні батальйони організували водночас зі звільненням території від військ противника. Їхнє відновлення обумовлювалося нестабільністю тилу, в якому мешкали особи, що не відповідали критеріям громадянина радянської держави (колишні поліцаї, прихильники окупаційної влади, диверсанти, саботажники), котрих вважали загрозою регіону та мирного життя.

Особливості діяльності винищувальних батальйонів Дніпропетровщини полягали у тому, що події на фронтах Другої світової війни значною мірою впливали на хід формування батальйонів області. У зайнятих районах радянська влада створювала винищувальні батальйони. Організаційна структура, принципи комплектування особового складу, озброєння не зазнали істотних змін у порівнянні з 1941 р. [9, с. 73]. Після вигнання вермахту відбувається зміна пріоритету діяльності батальйонів. Якщо до окупації, батальйони формувалися передусім для боротьби зі шпигунами, диверсантами, панікерами, «націоналістичним підпіллям», то після деокупації – для підтримки громадського порядку та охорони стратегічних об'єктів у місцях дислокації. З відсуттям лінії фронту на Захід ця роль тільки посилювалася.

Винищувальні батальйони на Дніпропетровщині почали наново створювати згідно постанови Дніпропетровського обкому КП(б)У від 20 жовтня 1943 р. [5, арк. 8]. Бойові дії завдали величезних матеріальних і людських збитків населенню Дніпропетровської області. Житловий фонд м. Дніпропетровська скоротився до 70% (найбільше постраждала центральна частина міста – проспект К. Маркса та частина проспекту О. Пушкіна). Майже